

студентів засобами фізичного виховання та його корекція, систематичне залучення до різних видів діяльності, єдність загальнокультурного й фізичного розвитку та загартовування є необхідними умовами процесу формування здорового способу життя.

У нашому розумінні здоровий спосіб життя повинен усвідомлюватися студентами як цінність і переживатися як потреба. Тільки тоді ці цінності будуть мотивувати поведінку, причому не тільки у юності, а й у майбутньому.

Література

1. Кузнецова О. Вплив фізичної культури на стан здоров'я студентів економічних спеціальностей впродовж навчання їх у вузах / О. Кузнецова // Матер. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми розвитку руху “Спорт для всіх” у контексті європейської інтеграції України». – Тернопіль, 2004. – С. 301–302.

2. Мазуренко Ю. Відповідність рівня фізичної підготовленості до рівня соматичного здоров'я / Ю. Мазуренко, Н. Маляр, Н. Опришко // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми розвитку руху “Спорт для всіх” у контексті європейської інтеграції України». – Тернопіль, 2004. – С. 338–344.

3. Присяжнюк Д.С. Взаємозв'язок між фізичною підготовленістю, фізичною працездатністю і функціональним станом серцево-судинної системи у студентів / Д.С. Присяжнюк // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. “Фізична культура, спорт та здоров'я нації”. – Віниця, 1998. – С. 135–137.

4. Амосов Н.М. Физическая активность и сердце / Н.М. Амосов, Я.А. Бендет. – К. : Здоровье, 1989. – 216 с.

5. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. Оржеховська // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 29–32.

6. Амосов М.М. Роздуми про здоров'я : пер. з рос. / М.М. Амосов. – К. : Здоров'я, 1990. – 168 с.

7. Формування, збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. з валеології (22–24 жовтня 1996 р.). – Д., 1996. – С. 3.

ЧЕРЕПЄХІНА О.А.

АВТОРСЬКЕ БАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ, СПРЯМОВАНОГО НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВНЗ

Професійний портрет сучасного психолога в контексті вимог третього тисячоліття збагачується ідеями людиноцентризму та планетарності в побудові вимог до особистості та її діяльності як професіонала. Відповідно, практика фахової підготовки майбутніх фахівців з психології потребує використання гнучких педагогічних технологій, адекватних меті та змісту психологічної освіти XXI ст. Нові суспільні цінності, самосвідомість, під-

несена на небачений раніше рівень рефлексії, потребують від сучасного психолога сформованості вміння впливати на рівень культури людських відносин, на процеси професійного становлення, на освітній простір, на самоорганізацію життя людей. Саме тому психологічна освіта потребує якісно нових перетворень у напрямі оновлення її концептуальних засад.

Питання фахової підготовки майбутніх психологів не є новими в педагогічній науці та практиці. Так, Є.І. Пассов розробляв питання культуровідповідної моделі професійної підготовки психолога, В.Г. Панок окреслив проблеми реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів, С.К. Шандрук та Т.С. Яценко визначили специфіку підготовки практичних психологів до професійної діяльності, праці І.П. Андрійчук присвячені дослідженню особливостей Я-концепції майбутніх практичних психологів та її формуванню у фаховій підготовці.

Попри такий великий інтерес до проблем фахової підготовки психологів ні в теоретичному, ні в методичному плані питання організації формувального (спрямованого на формування професіоналізму) педагогічного процесу у ВНЗ, що здійснюють фахову підготовку психологів, не розкрито.

Метою статті є висвітлення авторського бачення педагогічного процесу, спрямованого на формування професіоналізму майбутніх психологів.

Досягнення вказаної вище мети можливо за умови створення нового педагогічного проекту, якого ще не існує в сучасному просторі вищої школи. На нашу думку, по-перше, треба створити в майбутніх психологів внутрішню установку на формування власного професіоналізму, щоб навіть у буденних ситуаціях повсякденного життя вони свідомо обирали шляхи, що стимулюють їх до набуття професіоналізму.

Як вказує В. Руденко, реорганізацію національного простору вищої освіти необхідно починати на системному рівні. Потреба ліквідувати недоліки вищої школи вимагає, на думку І. Богачевської та М. Карпенко, “концептуального вдосконалення освіти та професійної підготовки шляхом формування в суспільстві *ставлення до людини як до мети*, яке базується на концепції гармонійного розвитку людини” [9, с. 31].

За вищою школою ще більшою мірою повинна закріпитися місія допомоги молоді в знаходженні нею загальнолюдських цінностей, самовираженні через творчість, закріпленні стійкого статусу в суспільстві. Принцип “еліти суспільства” (П. Сорокін), “аристократичний принцип” (О. Бердяєв), поняття “культуротворчої еліти” (Д. Ліхачев) відстоювало багато філософів [9, с. 32].

Водночас не можна диференціювати цілеспрямований процес формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ від стихійного, що відбувається щоденно, навіть поза стінами навчального закладу, і не враховувати цей вплив буде неправильно. Незважаючи на те, що цільовою установкою нашого дослідження є висвітлення авторського бачення педагогічного процесу, націленого на формування професіоналізму у майбут-

ніх психологів у спеціально побудованих умовах ВНЗ, не можна не враховувати впливу стихійних чинників формування професіоналізму. За нормативами, навчальний аудиторний час студента становить приблизно 24 години на тиждень на денній формі навчання, а на заочній ще менше, тобто тільки одну добу на тиждень за сукупністю годин є можливість здійснювати цілеспрямований формувальний вплив на студентів.

Цей факт дає змогу визначити два важливі вихідні положення. По-перше, самостійна робота студента є значним ресурсом у формуванні професіоналізму майбутніх психологів. По-друге, під час аудиторних занять треба створити в студентів – майбутніх психологів таку установку свідомості, яка й у позааудиторний час буде спрямовувати активність, поведінку, діяльність та спілкування майбутніх психологів на формування в них професіоналізму, стимулюючи таким чином внутрішні потужні резерви їх психіки й створюючи умови для готовності формування професіоналізму в студентів.

Окремо слід зазначити, що таким чином збільшується час для формувального впливу й формування професіоналізму стає “частиною особистості”, інтегруючись у систему ціннісних орієнтацій, мотиваційну та емоційно-вольову сферу, закріплюється на рівні патернів поведінки й узгоджується зі спрямованістю особистістю та її внутрішніми потребами. За таких умов формування професіоналізму має дійсно процесуальний характер, відтворюючись у думках, діях і вчинках майбутніх психологів.

Як відомо, особистість є цілісним утворенням, тому неможливо диференціювати професійне від особистісного. Тому, коли йдеться про формування професіоналізму, то це вимагає, перш за все, перебудови Я-концепції особистості, тому починати формувальний вплив треба з роботи зі свідомістю, ціннісними орієнтаціями, світоглядом та спрямованістю особистості майбутнього психолога. Вироблена таким чином професійна позиція є першим кроком від усвідомлення важливості професіоналізму для себе як фахівця з психології до особистісного та професійного самовизначення як професіонала за фахом психолог.

Позитивно спрямоване уявлення про себе в професії – ось те, чого мають прагнути майбутні психологи. Саме тоді, коли професія психолога є внутрішньо мотивованою та входить до перспектив, життєвих планів і цілей майбутніх психологів, можна говорити про сприятливі психологічні умови для формування професіоналізму. Саме тоді увесь потенціал і резерв особистості спрямовується на формування професіоналізму як на одну з екзистенційних цілей особистості, а не як навчальне завдання, яке треба виконувати. Важливо, щоб у такому випадку ВНЗ були створені умови, які дають змогу розкрити професійний та особистісний потенціал кожного студента, визначивши для нього формування професіоналізму, що має процесуальний характер, як відзначалося вище, як діяльності з властивими їй ознаками: мотив, мета, засоби реалізації мети.

Отже, набуття професіоналізму є одночасно метою та засобом для ефективної реалізації професійної діяльності майбутніми психологами.

Іншими словами, штучно створене внутрішньовузівське формувальне середовище має програмувати майбутніх психологів на усвідомлення цінності професіоналізму для особистісного та професійного розвитку майбутніх фахівців, створюючи передумови для пошуку засобів формування професіоналізму й у майбутньому, оскільки таке формування розуміється нами як процес. Неможливо раз і назавжди досягти високого рівня професіоналізму, не докладаючи зусиль для його розвитку та підтримання в подальшому. Отже, формування професіоналізму має динамічний характер і виступає як мета й кінцевий результат не тільки навчання у вищій школі, а й усього життя зрілої особистості, як це постулює акмеологічний підхід (А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна та ін.) [3; 4].

Необхідність послідовної й постійної зміни уявлень про себе як про фахівця, який характеризується високим рівнем професіоналізму, що розуміється нами не як усталена якість, а як процесуальна характеристика, детермінує адекватне планування навчального процесу у ВНЗ, організацію формувальних впливів, психолого-педагогічну підтримку та контрольнокорекційні заходи.

Враховуючи специфіку професії психолога, слід зазначити, що в основі будь-якого формувального впливу педагога має бути володіння професіоналізмом, оскільки професіоналізм виробляється через професіоналізм, при цьому викладач і студент постають як рівноцінні суб'єкти спільного професійного розвитку та саморозвитку. У зв'язку із цим актуалізується питання двох планів професіоналізму викладачів психології: професіоналізм власне як педагогічна майстерність і другий вектор – це професіоналізм викладача як фахівця з психології, не потенційного, не у минулому, а актуальний високий рівень професіоналізму психолога-практика. Розв'язання цього надскладного питання потребує залучення ресурсів на державному рівні від початку вибору претендентів на посаду викладачів для студентів – майбутніх психологів до атестації вже працюючих педагогів на предмет відповідності другому плану їх професіоналізму, як вказувалося вище. Адже сформувати в майбутніх психологів професіоналізм зможе лише викладач, який сам власне характеризується високим рівнем професіоналізму психолога та професіоналізму викладача.

Серед загальних підстав організації формувальних педагогічних дій викладача провідне місце належить духовній та інтелектуальній співпраці зі студентами на рівні співтворчості, навіть співіснування в межах навчального заняття. А отже, основним інструментом впливу на особистість і професійне Я майбутніх психологів виступає особистість викладача (Т. Суценко) [10].

Такий вплив може мати віддалені наслідки, що ускладнює його діагностування, контроль та управління цим процесом. Стимулювальний вплив навчального середовища й рефлексивний характер взаємодії викладачів зі студентами має органічно поєднуватися з власним бажанням майбутніх психологів набути професіоналізму, що в змодельованих умовах посилюється завдяки синергетичному ефекту, який досягається зокрема,

тренінговими заняттями. Будь-які зовнішні фактори можуть опосередковано впливати на формування професіоналізму в майбутніх психологів, які існує чітко сформована внутрішня установка свідомості на набуття високого рівня професіоналізму, причому не тільки під час навчання у ВНЗ, а й у подальшому житті. Фактично під час навчання формується не стільки професіоналізм (оскільки студент ще не працює), а потенційний професіоналізм, допрофесіоналізм, початковий рівень професіоналізму або готовність до набуття професіоналізму.

Тому формувальний вплив передбачає індивідуалізацію підходу до кожного студента й розробку оптимальної педагогічної тактики, прийнятної для конкретного студента, індивідуальні алгоритми, тактичні схеми, варіанти формування професіоналізму в умовах спеціально створених професійних ситуацій шляхом моделювання.

Таким чином, актуалізується необхідність формування професійної свідомості, професійної спрямованості, професійного способу мислення, позитивної Я-концепції, особистісно-професійних якостей: здатності до децентрації та емпатії, гуманності в майбутніх психологів (ставлення до Я – іншого як найвищої цінності, А. Бодальов) [2].

Таким чином, формування свідомого ставлення майбутніх психологів до власної професії та усвідомлення необхідності формування в них професіоналізму, перебудова, перш за все, навчально-виховного процесу, способу мислення викладачів та майбутніх психологів за рахунок становлення морально-духовного “Я” є важливим фактором формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ. Студент при цьому розглядається як рівноправний активний учасник процесу формування професіоналізму, який здатний розвивати в себе потенціал професійного саморозвитку (власне бажання до професійного вдосконалення та самовдосконалення).

Постійна зорієнтованість студентів у стані й результатах розробки проблематики його профілю та наукових школах також є, на нашу думку, передумовою перетворення випускника на професіонала (Б. Ананьєв) [1].

Для підготовки справжнього психолога-професіонала, здатного дійсно зрозуміти внутрішній світ людини, досягнути його неповторність та адресно допомогти цій людині, потрібна дуже виважена і в цілому, і в деталях система психологічної освіти й виховання (А. Бодальов) [2], завданням якої ми вважаємо здатність викликати у студентів професійний інтерес (Б. Ананьєв) [1].

Визначальним у професійному розвитку особистості є характер провідної діяльності, а також співвідношення з нею домінуючої і субдомінуючої діяльності (І. Баклицький), тому необхідно створити умови для квазіпрофесійної діяльності майбутніх психологів як провідної.

Доречним буде здійснити глибинно психологічну корекцію майбутніх психологів методом активного соціально-психологічного навчання (Т. Яценко).

Слідом за Б. Ананьєвим ми виділяємо професіоналізм знань, професіоналізм спілкування, професіоналізм самовдосконалення. Ось чому у фо-

рмуванні особистості майбутнього психолога співіснують два аспекти: професійний і культурний (гуманістичний). Отже, ВНЗ покликаний давати не тільки знання, а й формувати особистість професіонала, його духовність через формування психологічної культури та ціннісного ставлення до професії психолога [1].

Перефразовуючи думку В. Гриньової, можна сказати, що психологічна культура є феноменом вияву психологом власного Я у професійній діяльності. Так, О. Гозман вказує, що культура є гармонією культури творчих знань, творчої дій, почуттів і спілкування. Визначальною ознакою педагогічного процесу ми бачимо необхідність навчити майбутніх фахівців з психології професійному спілкуванню і сформувати в них професійну культуру.

Ми погоджуємося з В. Гриньовою, що велике значення для формування професіоналізму майбутніх психологів має усвідомлення сутнісних екзистенційних характеристик професійної діяльності, що виражається у професійних змістах і цінностях. Іншими словами, в основі формування професіоналізму – готовність майбутніх психологів бачити (розпізнавати), приймати запити професії й знаходити найбільш оптимальні відповіді на них.

Процес сходження до професіоналізму бачимо через становлення особистості професіонала, формування у нього в процесі навчання адекватних професійних уявлень, що беруть участь у формуванні життєвих планів особистості.

Таким чином, ми стикаємося з такими феноменами, як формування професіоналізму особистості й професіоналізму діяльності, професіоналізму особистості та особистості професіонала.

Як вказує В. Франкл, головна мета освіти – не передача знань і традицій, а формування здатності знаходити унікальні смисли [11, с. 295]. Схожі думки можна знайти й у В.П. Зинченко, який із жалем відзначає, що “в нашій освіті немає душі” [5, с. 11], і вважає, що школа (у тому числі і професійна) повинна бути, перш за все, “школою сенсу” [5, с. 7]. Душі немає в загальноосвітній школі, але ще менше її в професійних навчальних закладах.

Можна умовно виділити такі примітивні варіанти пошуку “душі” в професійній освіті:

- формування “професійної ідеології”, яка, як вважає Є. Клімов, часто “лежить поза категоріями істини”. Наприклад, представник якоїсь професії стверджує, що саме його професія “найважливіша”;
- формування відчуття своєї “елітної переваги” над тими, хто вчиться в “неелітних закладах”, адже з’явився ж у Законі “Про освіту” термін “освітня установа елітарного типу” [6].

За словами Є. Клімова, дуже важливим є формування “професійної ідеології”. Підкреслюючи зв’язок професійної діяльності й професійної освіти із ціннісно-смысловим ставленням до навколишнього світу, Є. Клімов навіть написав книгу із символічною назвою “Образ світу в різнотипних

професіях” [7]. Побудова смислової картини світу відповідно передбачає відповіді на запитання:

- що є світ (суспільство, соціум)?
- де моє місце на цьому світі, навіщо я взагалі в цьому світі?
- як краще знайти та зайняти своє місце (знайти своє призначення) у цьому світі?
- як поліпшити цей світ, як виявити себе в цьому світі, як залишити в світі саме свій (неповторний) слід?

Постійно ставлячи перед собою докладні запитання й намагаючись знайти на них відповіді, студент – майбутній психолог у навчальному закладі (за допомогою педагога) поступово просуватиметься не тільки в своєму чисто професійному, а й в особистісному розвитку. І тоді для такого студента не буде таким болісним (або таким безглуздим) питання про те, навіщо йому потрібні “ці знання”, коли для досягнення “успіху” можна спиратися на зовсім інші свої “якості” й “переваги”.

Ще О. Леонт'єв говорив про два “народження особи”: перший раз – у дошкільному віці, коли будується перша ієрархія мотивів і з'являється здатність від чогось відмовлятися; другий – у підлітковому віці, коли молода людина по-новому усвідомлює свої мотиви й починає керувати власною поведінкою. До цього можна було б додати третє народження особистості, пов'язане із громадянською зрілістю й узгодженням своїх мотивів із суспільними і навіть загальнолюдськими [8].

Ю.Б. Гіппенрейтер вказувала, що треба брати до уваги розвиток професійної самосвідомості, те, що сама особистість професіонала формується разом з розвитком особистості учня, підлітка, студента й спеціаліста, який уже працює. При цьому професійна самосвідомість багато в чому пов'язана з розвитком громадянської самосвідомості, адже зміст професії – у суспільно корисній діяльності, у тому, щоб бути повноцінним громадянином суспільства, реалізуючи себе через працю.

Висновки. Таким чином, педагогічний процес у вищій школі має бути спрямований на формування професіоналізму психолога як діалектичної інтегрованої єдності високих показників професіоналізму діяльності й професіоналізму особистості, яка характеризується сформованим професійним статусом, розвиненою системою особистісної та діяльнісної регуляції, що динамічно розвивається, постійно націлена на професійний саморозвиток і самовдосконалення, на особистісні та професійні досягнення, що характеризуються великою індивідуальною й соціальною значущістю для самого майбутнього психолога.

Перспективами дослідження бачимо розробку інструментарію оцінювання ефективності формувального впливу на студентів у контексті формування в них професіоналізму, визначення стихійних та формальних шляхів формування професіоналізму в майбутніх психологів.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Прогресс, 1977. – 439 с.

2. Бодалев А.А. Акмеология как научная дисциплина / А.А. Бодалев. – М. : Российская Академия Управления, 1993. – 490 с.
3. Деркач А.А. Акмеология : учеб. пособ. / А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 217 с.
4. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М. : Просвещение, 1993. – 188 с.
5. Зинченко В.П. Аффект и интеллект в образовании / В.П. Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.
6. Климов Е.А. Гипотеза “метёлка” и развитие профессии психолога / Е.А. Климов // Вест. МГУ. Сер. № 14 “Психология”. – 1992. – № 3. – С. 3–13.
7. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях / Е.А. Климов. – М. : Изд-во МГУ, 1995. – 224 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 348 с.
9. Руденко В. Цивілізаційно-культурний підхід до запровадження Болонського процесу / В. Руденко // Вища освіта України. – № 4. – С. 31–37.
10. Сущенко Т.І. Вузовський педагогічний процес, сприяючий формуванню національної творчої еліти / Т.І. Сущенко // Педагогіка підготовки національної гуманітарно-технічної еліти. – 2002. – № 2. – С. 62–67.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.

ЧЕРКАШИНА О.О.

МЕТОДИЧНА СЛУЖБА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК АКТУАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сучасний учитель постійно перебуває перед проблемою органічного поєднання теорії й практики. Вона вирішується, як свідчить проведене дослідження, наявністю такої особистості, яка здатна оцінювати якість своєї роботи не тільки з позиції професійно-педагогічної культури, а й технологічно-методичної.

У системі роботи навчального закладу серед видів освітньої діяльності (навчальна, виховна) методична посідає особливе місце. Методична робота сприяє творчому застосуванню вчителями на уроках і в позакласній роботі різних методик, технологій; стимулює пошук нових раціональних методів та форм організації проведення навчально-виховного процесу; забезпечує належний рівень фахової майстерності педагогів; здійснює підтримку реалізації їхніх потенційних професійних можливостей, сприяє виконанню професійних обов'язків відповідно до суспільних вимог, що зростають.

Проблема змісту методичної діяльності методоб'єднань, методичних рад ставала предметом досліджень російських і українських учених (Н. Кухарев, С. Смирнова, А. Єрмола, О. Сидоренко, Т. Лебіденець та ін.).